

Danyi Gábor

Ujjlenyomatok a papíron

Néhány szó az Inconnu csoport szamizdat kiadványairól

A szamizdat, vagyis az engedély nélkül másolt és terjesztett cenzúrázatlan irodalom, a nonkonformista, rendszerkritikus művészeti, disszidens és vallási csoportok jellegzetes produktumának számított a szovjet blokkban. Magyarországon a szamizdat-tevékenység az 1970-es évek második felétől erősödött fel, elsősorban az experimentális művészeti és a disszidens értelmiségi közegekben.¹ A kezdetben írógép és indigó segítségével néhány példányban sokszorosított szövegek az 1980-as évekre átadták helyüket a jóval nagyobb példányszámot eredményező alternatív nyomtatási technikákkal – például szitanyomással vagy fénymásolással – előállított kiadványoknak. A második nyilvánosság intézményesedett: rendszeresen megjelenő független periodikák indultak – mint a disszidens értelmiség körében terjesztett *Beszélő*, *AB Hírmondó* és *Demokrata*, vagy a művészeti underground színtéren jelentkező *Artpool Letter* és *Sznob Internacional*. Több hosszabb-rövidebb életű szamizdat kiadói vállalkozás is létrejött: az AB, az ABC Független Kiadó vagy a „Magyar Október” kiadványai jellegzetesen a szűk hivatalos nyilvánosságból kiszoruló rendszerkritikus politikai, gazdasági, történelmi és irodalmi műveket jelentették meg.

Az 1978-ban, Szolnokon megalakult Inconnu csoport² ugyancsak kivette a részét a második nyilvánosság működtetéséből.³ Az Inconnu egyaránt kapcsolódott az experimentális művészeti undergroundhoz és a disszidens értelmiségi körökhöz, de nem tartozott egyik közeg magjához sem. A csoport tevékenysége inkább egyfajta mozgásként fogható fel a bourdieu-i értelemben vett politikai és a művészeti mezők között: az Inconnu, ahogy Nagy Kristóf kimutatta, kezdetben az

- 1 A magyar szamizdat történetéhez ld. DANYI Gábor, *Az ajándékozás művészete. A Szétfolyóirat terjesztési modellje a szamizdat jelenségének szemszögéből*, Irodalomtörténet, 2014/1, 48–67; DANYI Gábor, *Harisnya, ablakkeret és szabad gondolat. A lengyel ellenzék szerepe az 1980-as évekbeli magyar második nyilvánosság kialakulásában*, Múltunk, 2019/4., 92–127; HODOSÁN Róza: *Szamizdat történetek*, Bp., Noran, 2004.
- 2 Az Inconnu csoporthoz ld. INCONNU *Független Művészeti Csoport*, összeáll. L. MENYHÉRT László = *A modern poszt-jai. Esszék, tanulmányok, dokumentumok a 80-as évek magyar művészetéről*, szerk. KESERÜ Katalin, Bp., ELTE Bölcsészettudományi Kar, 1994, 235–247; CSIZMADIA Ervin, *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988). Monográfia*, Bp., T-Twins, 1995, 372–374; NAGY Kristóf, *Művészet és politika között. Az Inconnu csoport radikalizálódásának hullámai az 1980-as években* [Ld. jelen lapszám 65–73. oldalán]; Kristóf NAGY, Márton SZARVAS, *Left Turn, Right Turn. Artistic and Political Radicalism of Late Socialism in Hungary. The Orfeo and the Inconnu groups*, Contradictions, 2021/2, 55–83.
- 3 BÉNYI Csilla, *Underground/alternatív/szamizdat irodalmi és képzőművészeti periodikumok bibliográfiája = Né/ma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*, szerk. DERÉKY Pál, MÜLLNER András, Bp., Ráció, 2004, 348–366.

underground művészeti mezőbe integrálódott, amit viszonylag gyors dezintegráció követett, majd a művészcsoport disszidens politikai mezőbe történő integrációja is részleges maradt.⁴ Részen ez a köztes pozíció az oka annak, hogy az Inconnu végeredményben mind a művészeti, mind a politikai kánonon kívül rekedt. Gyakorlatibb síkon megragadva, a csoport története az „apolitikus” művészeti radikalizmustól a disszidens értelmiség tevékenységébe való bevonódáson keresztül a nemzeti populizmus felé fordulásig ívelt.⁵ Az apolitikus szó idézőjelben való használatát az indokolja, hogy a hivatalos művészeti norma kritikája, a szubverzív mediális kísérletezések és a nyugati irányzatokkal való párbeszéd az államszocializmus kulturális monopóliumának közepette maguk is politikai tettek számítottak. Ez akkor is igaz, ha Bokros Péter maga is kiemelte, hogy a korai művészeti tevékenységüknek „egyáltalán nem volt politikai színezete”.⁶ Továbbá a csoport a kezdeti művészi kísérletek után nem sokkal az intézményellenes, radikális politikai művészet megalapozására tett erőfeszítéseket – igaz, csak kicsivel később került szembe nyíltan az államhatalommal.

Bár az Inconnu kezdetben leginkább a radikális performansz és a happeningművészet eszköztárából merített ihletet, a csoport kifejezési formájához idővel mind erőteljesebben tartozott hozzá a szamizdat kiadványok létrehozása. Fennállása során az Inconnu számos nemhivatalos, független, házilagosan előállított kiadványt jelentetett meg, amelyek jellege a csoport aktuális pozíciójáról és művészeti-politikai tevékenységéről is sokat elárult. Érdekes hát az Inconnu történetét a szamizdat kiadványok szempontjából is áttekinteni.

Az Inconnu első (fennmaradt) kiadványa a *HAR.D Giccs Magazin (Undergrand)* elnevezésű pszeudo-képregény volt.⁷ A magazin létrejött az 1979 júliusában, Berekfürdőn tartott képzőművészeti alkotótáborhoz kötődött.⁸ A nyolcoldalas szitanyomat, amely az ornamentikus grafikai elemeket a képregény formanyelvével elegyítette, mintegy hetven példányban készült el,⁹ és leginkább a nyomtatási technikákkal való kreatív kísérletként értékelhető.

Az 1981-ben kiadott *Egyes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal*, illetve az 1982 elején megjelenő *Kettes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal* című kiadvány, melyeket az impresszum szerint a Punknown Kiadó jelentetett meg, akcionista folyóiratként határozta meg magát. A periodika, amelynek funkciója mindenekelőtt az Inconnu csoport tevékenységének a dokumentációja volt, így a mulandó jelenségek, a sérülékeny artefaktumok archiválásának és reprodukciójának feladatát látta el.¹⁰ Úgy is fogalmazhatunk, hogy miközben a performansz és az akcióművészet merénylet volt „a szövegként felfogott kultúra eszméje ellen”,¹¹ a dokumentáció funkcióját ellátó kiadvány – paradox módon – éppen a jelenlét elsőlegességét hirdető és a pillanatban feloldódó performansz emlékezetének és lehetséges hatástörténetének archívumaként jutott szerephez. Az egyes szám a csoport

4 NAGY, *Művészet és politika között*, i. m.

5 Uo.

6 *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988)*. Interjúk, szerk. CSIZMADIA Ervin, Bp., T-Twins, 1995, 362.

7 Ld. *HAR.D Giccs Magazin (Undergrand)*; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ.

8 *Ismeretlen események, Egyes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal*. *Akcionista folyóirat*, Punknown Kiadó 1979–1981, 4; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ.

9 BÉNYI, i. m.

10 Vö. BEKE László, *Miért használ fotókat az A. P. L. C.?*, *Fotóművészet*, 1972/2, 20–26.

11 Erika FISCHER-LICHTE, *A performativitás esztétikája*, ford. KISS Gabriella, Bp., Balassi, 2009, 31.

első kiállításától, 1978. május 15-étől az 1980. szeptember 13-án szervezett *Születésnap-happeningig*, míg a második szám az 1981. júniusának végén a Képzőművészeti Főiskola felvételi vizsgáján végrehajtott akciótól a csoporton belül 1981. december 13-án megalakított Politikai Művészet Frakcióig dokumentálta az Inconnu politikai, festészeti, fotótechnikai, akcionista kísérleteit, happeningjeit és kiállításait. A folyóirat két megjelent száma állami nyomdahelyen készült, „feketén”.¹² Bár a második szám információi szerint a *Hármas Számú Ismeretlen Földalatti Vonal* című kiadványnak 1982 decemberében kellett volna megjelennie, a jelek szerint erre nem került sor.

A *Földalatti Vonal* számaiból az Inconnu csoport tevékenységének esztétikai alapvetéseire és fő irányvonalaira is következtetni lehet – igaz, ezek – ahogy arról korábban szó esett – a csoport története során módosulásokon mentek keresztül. A csoport tevékenységét a kezdetektől dokumentáló *Földalatti Vonal* számaiból kitűnik a politikai és a művészeti entitások termékeny vegyítésének radikális kísérlete. Az alapító tagok az első számban közölt riportban leszögezték, hogy a természeti tér nem érdekli őket, „csak a manipulált társadalmi, erőszakolt-erőszakos tér, annak kritikája”, és mindez a happening, a performansz és az avantgárd színház keverékeként létrejött „műsoraikban” jelent meg.¹³ A *body art* jegyében a legigazibb realizmusnak a testtel, sőt a vérrel való alkotást tekintették, amely a szöveg intellektuális vonásaival szemben a tiszta látványra hagyatkozik. Nem meglepő, hogy az Inconnu csoport munkáira sokáig jellemző volt az erős, sokkoló és agresszív vizualitásra való törekvés. Az állampárt kultúráját és a képzőművészet hagyományos kereteit éles (intézmény)kritikával illették:

A képzőművészet egyik befogadási színtere, a klasszikus kiállítás parton döglődő halhoz hasonlít /már szaga is van/, bármennyire nem akarunk erről tudomást venni. Az akcióművészet új gondolat kifejező eszköz, mely nem zárt kiállítótermek művészete, hanem az utcáké, a tereké és spontán kellene csinálni bárhol, bármikor.¹⁴

A kiadványokhoz írt, előszónak szánt vers a magyarországi viszonyokat – Radnóti soraira utalva – nem a térkép, hanem a gondosan beállított csendélet és a csendélet számára kitenyészett barmok metaforájával írta le. Ugyanez a vers kijelentette, hogy

szöveget/verset már csak a házfalakra ér / demes írni csak a vizeldék falára érde / mes írni / különféle kezektől származ / ó hieroglifák / maga a folytatásos élet / a vonzó hugyszagban / kivágom a szur / tos fal egy részletét / talált szöveg/vers [...] Fel a fejjel és a hanggal! / Le a bürokrata gépezettel! / Ne a budiban politizálj! [...] rengeteg hely van itt alul / a házfalakon rengeteg a hely / a vizeldék falán a homlokunkon / a tekintetünkben rengeteg a hely / folytatható a szöveg/vers / folytatható az / élet.¹⁵

12 *A magyar demokratikus ellenzék*, i. m.. 365.

13 *Az Inconnu csoport. Riport-jegyzet*, Egyes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal. Akcionista folyóirat, Punknown Kiadó, 1981; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ, Budapest.

14 *Uo.*

15 *Előszó az egyes, kettes stb. földalatti vonalhoz*, Kettes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal. Akcionista folyóirat, Punknown Kiadó, 1982; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ, Budapest.

A második számban közölt *Karácsonyi manifesztumban* a politikai művészet alapelveit fejtették ki: „a tagok, munkájuk során a hatalom irányító és végrehajtó mechanizmusával, a társadalmi struktúra ellentmondásaival és az autokrata diktatúrával szembenálló kreativitás bemutatásával foglalkoznak”, és „új és meglévő médiák szokatlan összekapcsolásával” újabb jelentéstartományokat hoznak létre.¹⁶ Ezzel párhuzamosan az Inconnu teljesen tudatosan választotta a földalatti létet, hiszen a tagok leszögezték, hogy szakítani kívánnak „a nemzeti burzsoázia melegágyával, a művészársadalommal”, és tevékenységük kereteit a „szellemi emigráció, illegalitás, hibernált-utcai-harc” keretei között képzelik el.¹⁷

Ami a tevékenysége fő csapásvonalait illeti, az Inconnu csoport igyekezett aktívan bekapcsolódni az ugyancsak intézménykritikai éllel rendelkező *mail art* nemzetközi hálózataiba, elméleti írásokkal elősegíteni egy forradalmi művészet megteremtését, kialakítani az akcionista színház koncepcióját, elektronikus és akciózenei kísérleteket folytatni, kritikákat, bírálatokat, tanulmányokat és forgatókönyveket írni. Az *Egyes*, illetve *Kettes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal* e szerteágazó munkásság dokumentumaiból kínált válogatást: forgatókönyvekből, akcióvázlatokból, kiáltványokból. Ahogy azt az *Egyes Számú Ismeretlen Földalatti Vonalban* egyfajta „önbeteljesítő jóslatként” jelezték, folyamatosan végzett tevékenységük egyik deklarált célkitűzése volt az első magyar akcionista folyóirat megalakítása és kiadása is.

A második számban már szerepeltek mindazok a hatósági atrocitások is, amelyek a csoportot addigi ötéves tevékenysége alatt érték. Az erősödő állambiztonsági figyelem és hatósági represszió, ahogy Nagy Kristóf érvelt, döntő befolyással volt az Inconnu további művészetfelfogására: az 1980-as évek elejétől fogva a titkosszolgálat tevékenysége és a művészcsoport reakciói dialektikus értelemben formálták egymást.¹⁸ Az Inconnu részéről az üldözöttség tematizálása és az áldozatiság artikulálása ugyanakkor radikálisan eltért a neoavantgárd művészeti színtér apolitikus, vagyis a politikától a lehető legnagyobb távolságot tartó stratégiáitól, miközben jóval túlmutatott a korabeli demokratikus ellenzék által gyakorolt legalizmus stratégiáin is, amelyek a jogi eszközök kihasználásán és a nyilvánosság erejére való támaszkodáson alapultak.¹⁹

Az Inconnu Budapestre költözését követően a művészcsoport által működtetett Artéria Kiadó egy kis példányszámú, művészi jellegű kiadványt jelentetett meg *Történekek és dokumentumok* címmel, amely kronológiai rendbe szedve tárta az olvasó elé annak az 1982 júliusától 1983 szeptemberéig tartó ügynek a dokumentumait, amelynek keretében a hatóságok – a szolnoki rendőrség, illetve a Megyei Tanács művelődési osztálya – elkobozták Molnár Tamás és az Inconnu csoport munkáit a Megyei Művelődési Központ szitanyomó terméből, és megsemmisítették

16 *Karácsonyi manifesztum, Kettes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal*, Punknown Kiadó, 1982, 69–71; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ, Budapest. A számos más posztulátumot tartalmazó kiáltvánnyal kapcsolatban az is igaz, hogy az Inconnu mindenekelőtt művészettörténeti dokumentáció céljából jelentette meg. A *Kettes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal* tájékoztatójában ugyanis közölték, hogy e manifesztum felett „végre teljesen eljárt az idő” és „szinte valamennyi lényegesebb pontja aktualitását veszítette”, ami – mint írták – mindenekelőtt az Inconnu és a magyar demokratikus ellenzéki mozgalom egymásra találásából fakadt.

17 *Ismeretlen események, Egyes Számú Ismeretlen Földalatti Vonal*. Akcionista folyóirat, Punknown Kiadó 1979–1981, 5; Szépművészeti Múzeum – Artpool Művészetkutató Központ, Budapest.

18 NAGY, *Művészet és politika között*, i. m.

19 Vö. DANYI, *Harisnya, ablakkeret és szabad gondolat*, i. m.

őket.²⁰ Ez a kiadvány hasonlatos volt azokhoz a szamizdatokhoz, amelyek a hatalom belső köreiből kiszivárgó dokumentumokat tárták a szűk nyilvánosság elé – mint például a *Bibó emlékkönyv* kapcsán 1981. március 2-i dátummal készült ún. *Knopp–Kornidesz-jelentés*, amely a szamizdat antológia szerzői elleni repressziós intézkedésekre tett javaslatokat. Az Inconnu azzal, hogy összegyűjtötte és nyilvánosságra hozta az állambiztonsági represszióról szóló dokumentumokat, láthatóvá tette a rejtett hatalmi mechanizmusokat.

Az ellendokumentáció provokatív gesztusai azonban nem merültek ki ebben – ahogy arra Nagy Kristóf is felhívta a figyelmet.²¹ 1984-ben száz számozott példányban jelent meg a *Retrospekt*, illetve az ugyancsak számozott, 1985-ös *Retrospekt 2* elnevezésű független kiadvány is, amelyek az *Ismeretlen Földalatti Vonal*hoz hasonlóan alapvetően dokumentációs célokat szolgáltak. Szemben az *Ismeretlen Földalatti Vonal* számaival ezek a katalógusok ugyanakkor az Inconnu tevékenységének nem szöveges, hanem vizuális dokumentációját kínálták: az első *Retrospekt* egészen pontosan 105 darab fényképet tartalmazott grafikákról, *object*-ekről és akciókról. A hatalmi szervezetek szánt fricskaként mindkét kiadványban szerepelt a tagok szitanyomással sokszorosított, felnagyított ujjlenyomata és saját kezű aláírása is. Az ujjlenyomat mint tisztán láthatóvá tett bűnügyi nyom egyrészt a tiltott, illegális, kriminalizálandó tevékenység kontextusát társította a csoport művészeti tevékenységének dokumentációjához. Másrészt az ujjlenyomatvétel, valamint az ujjlenyomatoknak a tagok aláírása révén történő azonosítása és individualizációja – egyfajta „önkriminalizáció” – az állami szervek jogkörét vitatta el és utalta a művészcsoport hatókörébe. A kiadványokban szereplő ujjlenyomat így egyszerre tüntette fel az Inconnu tagjait az áldozat és a tettes, a hatalomnak kiszolgáltató és az azzal szemben ellenállást tanúsító individuuumok szerepében.

Miután a csoport áttette székhelyét Budapestre, 1984 decemberétől Artéria Galéria néven független kulturális magánvállalkozást indított. A helyszín a budapesti Lajos utca 142. alatti panelház kétszobás magánlakása volt, amelyet Molnár Tamás és felesége bérelt Rajk Lászlótól. A magángaléria, amely a kétszobás panellakás nappalijában nyílt meg, szerdán és vasárnap tartott nyitva 19 és 22 óra között. Célja az volt, hogy két-három hetente változó tárlatokkal és egyéb rendezvényekkel bemutassa a hazai „politikai művészet” újdonságait. Ennek keretében az Inconnu tagjai számos művészeti felhívást bocsájtottak ki, plakát-, rajz-, xerox pályázatokat hirdettek különböző témákban, mint „You are controlled – Ellenőrzött vagy”, „Lepusztulóban – Kor/Környezet”, „Konfrontáció”, „Nagyhatalmak”, „Agyzene / Kották * Hangszerek”, „Átalkotások – Módosított klasszikusok”. Korábbi szamizdat kiadványaik funkciójának megfelelően jelezték: „Műalkotásokat megőrözzünk és dokumentálunk!” A galéria közönsége megtesztette a művészcsoport köztes pozícióját: a Lajos utcába egyaránt eljártak a demokratikus ellenzék és az underground művészet képviselői: egyik oldalról Krassó György, Pákh Tibor vagy Nagy Jenő, másik oldalról Galántai György, Háy Ágnes vagy Zrínyifalvi Gábor – miközben sokan távol maradtak.²²

Az *Inconnu Press* című „alkalmi eseményújság” öt száma 1984–1986 között jelent meg, nagyjából félévente, kezdetben A/4-es, majd A/5-ös formátumban. A kiadványt az impresszum szerint az Inconnu „házikiadója”, az Arteria Press adta ki. A csoport tagjai a következőket írták a bevezetőben:

20 *AB, Történekek és dokumentumok/Inconnu group 1983, Beszélő, 9, 1984. február, 115–116.*

21 *NAGY, Művészet és politika között, i. m.*

22 *A magyar demokratikus ellenzék, i. m., 366.*

Újságunk megjelenését és híryanagát elsősorban az INCONNU CSOPORT-tal történő események határozzák meg. Részletesen vagy kommentár nélkül ismertetünk olyan eseményeket, híreket, dokumentumokat, amelyek művészeti tevékenységünk, sajnálatos kísérőjelenségei. Beszámolóit, tudósítást készítünk a Politikai Művészet hazai eseményeiről és helyzetéről, az alkotószabadság és véleményalkotás hatósági korlátozásáról.²³

Ennek megfelelően az eseményújság egyrészt az Inconnu szoros értelemben vett tevékenységét dokumentálta: közölték az Artéria Galéria kiállításain elhangzott beszédeket, a csoport tagjaival készült „önriportot”, az Inconnu művészeti tevékenységével és az őket ért atrocitásokkal kapcsolatos híreket. Másrészt az eseményújság beszámolt a tágabb értelemben vett aktuális művészeti és politikai-ellenzéki élet eseményeiről is: a „Magyar Október” Kiadóról és kiadványairól, a lengyel katolikus pap, Jerzy Popieluszko meggyilkolásáról, de összeállítás közöltek az Amnesty International történetéről is. Az *Inconnu Press* különkiadásaként az Arteria Galéria eseménynaptárát is megjelentették, amely a galériához kötődő felhívásokat, pályázatokat tartalmazta és természetesen az ott megrendezésre kerülő rendezvényekről adott hírt.

Az 1980-as évek második felére az Inconnu csoport tevékenységében a kezdetben képviselt experimentális művészeti irányvonal egyre inkább integrálódott a szovjet hegemonia általánosabb kritikájába, valamint az olyan társadalmi ügyek képviselésébe, mint az 1956-os forradalom emlékezete, a lengyelországi ellenzék tevékenysége,²⁴ vagy a romániai magyar kisebbség helyzete. A megrendezett kiállításokon túl ezeknek az ügyeknek a képviselését számos aprónyomtatvány, matrica is segítette. Szemben a bizalmi személyközi kapcsolatokon keresztül terjedő szamizdat kiadványokkal, az öntapadó matricák az akcionaritással és a spontaneitással is szoros kapcsolatban álltak, hiszen azokat „bármikor bárhová – a lifttől a telefonfülkéig, az autók oldalára – oda lehetett tenni”.²⁵ Jellemző, hogy az Inconnu a lengyel független szakszervezeti mozgalom, a Szolidaritás emblémájának betűtípusával készítette el saját nevének pecsétjét, de a meggyilkolt lengyel pap emlékére matricát is gyártottak „I am also Popieluszko” felirattal.²⁶ 1988-ban egy képeslapon népszavazást követeltek azért, hogy ismét a Kossuth-címer legyen a magyar államiság hivatalos politikai jelképe.²⁷ A forradalom emlékezetének ápolása, Krassó György erőteljes hatására, egyre nagyobb szerepet játszott a csoport tevékenységében, amelynek legfontosabb eseményei a forradalom harmincadik évfordulója alkalmából, 1986–1987-ben megrendezett, de a hatóságok által lényegében megghiúsított *A harcoló város* című kiállítás,²⁸ majd a Nagy Imre újratemetésével egy

23 *Inconnu Press. Alkalmi eseményújság*, 1, 1984.

24 Ehhez ld. DANYI Gábor, *Transznacionális diffúzió, ellenzéki „legendák”, képzeletbeli körforgások. A lengyel Szolidaritás mozgalom nemhivatalos recepciója Magyarországon az 1980-as évek elején*, *Múltunk*, 2021/3. [megjelenés alatt]

25 *A magyar demokratikus ellenzék*, i. m., 366.

26 [Aprónyomtatványok: Az Inconnu Csoport vegyes grafikái és aprónyomtatványai], 1982–1989, OSA 362-0-3 Archival Boxes 2; Tibor Philipp Collection (Fonds 362), Posters, Leaflets and Ephemera (Series 3), Vera & Donald Blinken Open Society Archives, Budapest. Ld. még: MITROVITS Miklós, *Tiltott kapcsolat. A magyar–lengyel ellenzéki együttműködés. 1976–1989*, Bp., Jaffa, 2020, 154–155; DANYI, *Transznacionális diffúzió*, i. m.

27 Inconnu: *Kossuth-címer*, OSA 362-0-3 Archival Boxes 2; Tibor Philipp Collection (Fonds 362), Posters, Leaflets and Ephemera (Series 3), Vera & Donald Blinken Open Society Archives, Budapest.

28 Juliane DEBEUSSCHER, *Information Crossings. On the Case of Inconnu's 'The Fighting City'*, *Afterall Journal*, 31,

időben végzett kopjafaállítás volt a 301-es parcellában. Ez utóbbi esemény, amely visszhangja felemás, de inkább elutasító volt, rámutatott a demokratikus ellenzék és az Inconnu csoport viszonyában létrejött meghatározó törésvonalra.

Az 1980-as években az Inconnu csoport fontos háttérját jelentette a második nyilvánosság. Az 1980-as évek elejétől az Inconnu egyre szorosabbra fűzte a kapcsolatát a demokratikus ellenzék köreivel,²⁹ és tagjai már idejekorán bekapcsolódtak az illegális nyomtatás folyamataiba. Kezdetben például a papír konspiratív szállítását vállalták magukra,³⁰ de nem sokkal később már képzőművészeti ismereteiket is kamatoztatták. 1982 utolsó napjaiban Molnár Tamás és Bokros Péter egy szolnoki magánlakásban sokszorosították a *Beszélő* 8. számához tartozó fényképanyagot (Nagy Imre és mártírtársai arcképét) – igaz, lebuktak vele.³¹ Később Bokros Péter tervezte két szamizdat kiadó, a Szabad Idő és az Áramlat legtöbb kiadványának borítóját.³² Sőt, mikor 1988 áprilisában az állami represszió által leginkább sújtott három független lap – a *Demokrata*, az *Égtájak Között*, és a *Hiány* –, illetve két független kiadó – az Áramlat és az ABC – kezdeményezésére megalakult a független sajtó munkatársainak szakmai segédegylete, a Libertas,³³ a segédegylet által kibocsájtott segélybélyegeket is Bokros Péter tervezte és gyártotta le (ezeket a szamizdatok terjesztési hálózatán keresztül lehetett megvásárolni, a befolyó pénzüsszeg a második nyilvánosság pénzbírságokkal sújtott szereplőit segítette). 1989-ben az Áramlat Független Kiadóval, illetve a *Demokrata* folyóirattal való együttműködés keretében készült el az a kártyanaptár is, amelynek egyik oldala boldog új évet kívánt a rendőröknek, a másik oldalán pedig az ellenzék számára legfontosabb ünnepnapok lettek megjelölve: 1956-ra utalva október 23-a, és Nagy Imre kivégzésének napja: június 16-a.

Az Inconnu tevékenységére mindvégig jellemző volt a különböző médiumokkal való kísérletezés. A művészcsoportot sem hagyta közömbösen, hogy az 1980-as évek második felében Magyarországra is berobbanó videótechnika új lehetőségeket teremtett az eseményekről való tudósítás és az információk áramoltatása terén. A kézikamerák, valamint a VHS-kazetták megjelenésével, amelyek nagymértékben leegyszerűsítették a mozgóképek felvételét és terjesztését, az 1980-as évek második felében a független sajtó kilépett az információközvetítés túlnyomórészt szöveggközpontú formáiból. Ezt a változást két kezdeményezés jelzi: egyrészt a *Fekete Doboz* című videofolyóirat, másrészt az ahhoz sok tekintetben hasonló *Ellenfényben*. Ez utóbbi vállalkozást az Inconnu csoport indította 1988-ban. Az *Ellenfényben* egyórásra tervezett dokumentumanyagait heti rendszerességgel készítették. Az *Ellenfényben* – az Inconnu csoport érdekeltsége és beágyazottsága miatt – elsősorban a második nyilvánosság témáival foglalkozott: rögzítettek beszélgetéseket szamizdatosokkal, egykori '56-os elítéltekkel, a zöld mozgalmak

Autumn/Winter 2012, 72–83; SÜMEGI György, *Egy kiállítás utolsó felvonása*, Betekintő, 2011/2, 1–13.

29 *A magyar demokratikus ellenzék*, i. m., 365.

30 *Uo.*

31 GULYÁS János, *Szamizdatos évek II.*, *Kapu*, 2005/1, 58–59.

32 JAKAB Lajos, *Szamizdatos emlékeim*, Médiakutató, 2015/3, 25.

33 „Libertas” A Független Sajtó Munkatársainak Szakmai Segélyegylete, *Égtájak Között* [Csoportkép], 18, 1988. június, 24., HU OSA 355-0-1, Archival Box 5; János Kis Collection of Hungarian Samizdat and Documents of the Democratic Opposition (Fonds 355), Samizdat Periodicals and Publications (Series 1), Vera & Donald Blinken Open Society Archives, Budapest.

képviselőivel és a békemozgalmak aktivistáival. A műsorok túlnyomórészt Philipp Tibor lakásán készültek, a kamerát az Inconnu csoport valamelyik tagja – Bokros Péter, Molnár Tamás, Pálincás Szűts Róbert vagy Philipp Tibor – kezelte. Az *Ellenfényben* videóanyagai elvesztek (vagy jobb esetben lappanganak), de mivel a műsorok hangsávját külön rögzítették, ezek egy része ma is hozzáférhető.³⁴

Összességében megállapítható, hogy az Inconnu csoport művészeti-politikai tevékenységének szerves részét képezte a samizdat kiadványok megjelentetése. Ezek funkciója azonban nagyban függött a csoport tágabb értelemben vett tevékenységétől, aktuális művészeti-politikai törekvéseitől és a csoport underground mezőben elfoglalt helyétől. Míg a kezdeti kiadványokra (*Ismeretlen Földalatti Vonal, Retrospekt*) a művészeti öndokumentáció volt jellemző, később egyre nagyobb szerepet kapott a represszió formáinak és a hatalmi szervek tevékenységének a számba vétele (*Történetek és dokumentumok*, részben *Inconnu Press*). Az Artéria Galéria elindításával párhuzamosan a kommunikáció és a hírek áramoltatásának funkciója domborodott ki (*Inconnu Press*). Az engedély nélkül sokszorosított kiadványok egy rétege – jellemzően az aprónyomatványok: meghívók, felhívások és matricák – provokatív vizuális nyelvükkel, az általuk hordozott „aktív információval” a figyelemfelhívást helyezték előtérbe.³⁵ Az Inconnu-re mindvégig jellemző volt az erős vizuális hatásokra való törekvés és a mediális nyitottság, amelynek köszönhetően samizdat munkáik többsége jelentősen eltért a disszidens értelmiség szövegközpontú és vizuális elemeket csak elvétve használó samizdat kiadványaitól.

34 HU OSA 362-0-5, Audio Recordings of the Video Samizdat *Ellenfényben* and Other Audio Materials. Internet: <https://catalog.osaarchivum.org/catalog/jwYJ98zB#hu> Letöltve: 2021. november 18.

35 Vö. A magyar demokratikus ellenzék, i. m., 366.